

Leesik magától

Első látásra igen jól olvasható, könnyed szövegek kerültek abba a Tar Sándor-kötetbe, amelybe a volt barátok egykori internetes tárcákat szerkesztettek. Kocsmatárcákat, ahogy jelzik, abból az időből, amikor a hajdan üstökösként feltűnt szociográfus író, a vidéki munkásnyomor precíz krónikása térből és időből kilökve, pohártól pohárig hajszolva, túl a besúgói lét kiderítettségén¹ hanyódott működésének és életének fő színterén, Debrecenben. Tar a kicsiny és egyforma méretű tárcákat a *vagy.hu* felületére írta 2003 szeptemberétől 2005 januárjáig *Tarságok* címmel, a szövegek időközben eltűntek, ami azt is jelzi, milyen sanyarú a sorsuk azoknak a műveknek, amelyeket csak a világháló lendít tovább, ezek szerint a Google mégsem teszi meg számunkra azt a szívességet, hogy mindent megőriz. (Tar Sándor: *Vén Ede. A vagy. hu online újságban megjelent írások 2003–2005. Együtt Debrecenért Egyesület, 2018.*)

Az ötven írás közül negyvennyolc kocsmatárca, közli a kötet szerkesztője, Porcsin Zsolt, a Vén Ede nevű főhős mesél a Potya törzsvendégeinek társaságában szerzett élményeiről. „A

történetek részben a kocsmai létforma időtlen időszerűségeit villantják fel – írja Porcsin –, de többnyire napi aktualitásokról szólnak. Olyan debreceni ügyekről, amelyekkel foglalkozott a városi szóbeszéd, így a kocsmák népe is, leginkább félinformációkat továbbgondolva, olykor szinte a teljes információhiányból felépítve a történekek lehetséges magyarázatait, próbálták kitalálni, valójában mi is zajlik éppen felettük, mit is csinálnak most velük azok a döntéshozó városirányítók, akik számára érdektelen a periferiára szorultak világa.”

A szövegeket valamely winchester mélyéről előbányászó szerkesztő is hangot ad annak, hogy a kocsmatárcák nem hordoznak egységes nézőpontot, sietős művek ezek, és valóban, a pontatlanságok kevéssé lettek bennük kijavítva, egyrészt azért, mert szerzőjük sem gyúrta őket agyon, másrészt az utókor sem érzi magát feljogosítva (nagyon helyesen) arra, hogy belenyúljon a régi történetekbe. Amelyek sokszor nem is történetek, noha egy olyan ízig-vérig novellistától, mint Tar, utólag is elvárnánk, hogy a rövid történetekbe belegyömöszölje a valóság ezer arcát. Ami azért az író halála (2005) előtt is többet érhetett annál, hogy egy-egy bulvárújságban összeeszkábált hírt továbbgondoljon. A korszak ezzel együtt rendkívül jellemző, abban az időben, amikor a tárcák íródtak, Kósa Lajos polgármester tündökölt teljes pompájában Debrecenben, a fidesztribúnán kezdett mindenre rátenyerelni, a semmiből

¹ Berkovits György, az egykori *Mozgó Világ* szerkesztője a *Budapesti Jelenlét* 1999. évi nyári számában „Hajdú” besúg címmel számolt be a beszervezett „debreceni” íróról, Kenedi János (aki Tar Sándor az NDK-ban dolgozó magyarokról írt, a *Mozgóból* kicenzúrázott díjnyertes szociográfiáját a *Profil* című szamizdat kiadványban jelentette) és a leleplezett író levélváltása után az *Élet és Irodalomban* bontakozott ki nagy vita.

felbukkant lojalista-vadkapitalista kör mert nagyot álmodni, és átépítette a várost. Igaz, a polgármester tanácsadója, Kovács Zoltán (a későbbi kormányszóvivő) ekkor még egyetemi tanárként egy szokványos lakótelepi lakásban nevelgette gyermekeit, és írta a CEU-n a doktoriját éppen. Markoló- és rombológépek hangjától volt hangos a város, ez mondjuk jól visszajön Vén Ede széthulló történeteiből, melyek lényege, hogy a pénzszagot érző tetvek nagy ívben köpnek a csórókra, a tócoskerti lakótelep panelrengetegébe és a belváros lepukkant házaiba szorult, hajdan faluról beözönlött vagy őslakos népségére. Akik, mint Vén Ede is, olyan világgal kénytelenek szembesülni, amiben mindent vissz az érdemtelen nyomulás. Tudás és tapasztalat itt már semmit se számít, nagyjából ez a vezérelvük a kocsmabeszélgetéseknek.

Erről az erkölcstelen világról fejti ki véleményét Vén Ede a Potyában és több más kocsmában. Azokban is, amelyekből különféle okok miatt (leginkább nemfizetés miatt) kitiltották. Kedvenc helyén ritkán ült le, mert aki ült, annak előbb-utóbb fizetnie kellett egy rundot, neki pedig erre nem volt pénze. Gyakran hallotta viszont a csapszék felől azt a jellegzetes hangot, ami a maradék sör összeöntögetésének semmi máshoz nem hasonlítható hangja volt, ezt a reszlit kapta ingyen az ajtó mellett könyöklő Vén, aki nem Tar volt direktben, de tudjuk, hogy „az öreg” mögött, aki menedzsertablettával (azaz fél rummal) kortyolgatja a kávéját, őt magát vagy legalábbis *A mi utcánk* és a *Szürke galamb* egykor ünnepezt írójának elmosódott sziluettjét kell látnunk.

Tar ekkor már túl volt besúgói leleplezésén, mely a széles nyilvános-

ság előtt zajlott, túljutott az ügynökmúlttal kapcsolatos nagy vitákon, amelyekben nem vett részt, láthatta, olvashatta, hogy olykor emelkedett teatralitással, megbocsátó gesztusok beiktatásával próbálták többen enyhíteni a megbocsáthatatlan bűnt, mert hiszen a fiatal író mégiscsak azokról kezdett jelenteni, méghozzá, mint az aktákból utóbb kiderült, eléggé alapos szorgalommal, akik az NDK-szociográfiája után felemelték, díjazták és végső soron íróvá avatták. Érdekes módon a leleplezését követően nyomban feltűnt az a motívum, ami Szabó Istvánnál is megfigyelhető volt. A tehetség botlását kevésbé tekintette bűnös aktusnak a művészvilág és az értelmiségi elit. Ez is oka lehetett annak, hogy Tar voltaképp a haláláig számos publikációs lehetőséget kapott arra, hogy besúgói múltját értelmezze. A kacifántos történetfűzésű, az önfelmentést és az önostorozást változtató filmregényt (*Az áruló*) nem sokkal halála előtt folytatásokban közölte a *litera.hu*, de ez már nem jutott el a nyomtatott változatig. És nem is jutottunk vele közelebb beszerzésének valódi okaihoz meg a besúgólét mélységeihez. Amikor a *Társágok* Vén Edéje szapulja a debreceni nyomorult közállapotokat, az önfelmentés, mely a *Magyar Hírlap* által közölt „lázadozó” tárcákban még visszaköszönt, már nyomokban sem létezik. A lecsúszás végleges, visszavonhatatlan, visszafordíthatatlan tény, a bűn ebben a kocsmakontextusban már csak elhulajtott életmorzsa, nem oszt, nem szoroz. Van olyan tárcaalapanyag, amit kétszer is feldolgozott a szerző. Nem javítgatott fölöslegesen a leadás előtt, és a jelek szerint elfelejtkezett arról, hogy a *Levelet hozott a posta* meg a *Végkielégítés* ugyanarról, az állami

ellátásból való végérvényes kizuhánásról szól. Két hónap telt el a két tárcsa megírása között. Tar közben a pszichiátrián volt.

Ott adta különben (2002-ben) azt a drámai interjút is a *Magyar Narancsnak* (Keresztury Tibor készítette), amiben beszélt beszerzésének eléggé homályos motívumáról (ötvenhatban egy fiúval feküdt a jéghideg kollégiumi ágyban, a fiú később öngyilkos lett), és a nekrológokból, illetve egynémely Tar-interpretációból az jött át, hogy pszichiátriai kezelésének és alkoholizmusának közvetlen hátterében a besúgói lét állt volna. Ennek némi-képp ellentmond 1992 tavaszi találkozásunk, amikor Debrecenből éppen Hajdúsámson (a szülőfaluja) környékére igyekeztem, riportkönyvet írtam az agrárszerkezet-váltás falusi következményeiről², és tanácsot akartam kérni tőle. A találkozót Rác T. János, a *Népszabadság* debreceni tudósítója szervezte, de hamar lepattantam az összeszokott párosról, hisz látnom kellett, hogy a tócoskerti búfelejtőben nehéz lett volna anyagot gyűjteni.

A besúgói múltra vonatkozó fanyar reflexió benne van *A poloska* című tárcában, itt Vén Edéről a kocsmabogarak részéről az mondatik ki, hogy „rejtély volt az öreg számukra, a többiekéről tudtak mindent, és tulajdonképpen az öregről is, csak nem akar-

ták elhinni, hogy ennyi az egész”. Elkezdtek aztán találgatni, mi lehet a titka. Doktor Feri, aki végzettségét tekintve férfi és női bádogosként mutatkozott be, úgy sejtette, hogy beteg a feje, merthogy szerinte játssza a hülyét. „Így dolgoznak a hírszerzők és az informátorok az MI-5-nál..., elvegyülnek, hallgatnak, és figyelnek

minden szóra, aztán jelentenek” – hangzik el. Csak aztán persze a történet átfordul vásári változatba, a szeszestársaság poloskát kezd keresni Vén Edénél (teljesen értelmetlenül, mert a valóságban Tar sem használt magnót, elég volt megjegyeznie, amit látott vagy hallott), de egészen mást talál. Elugrott, bolha volt, nem poloska, harsogta a kocsmá népe, és önfeledt röhögéssel ráborult a söntésre.

Érdekes módon azok

a történetek a legjobbak, amelyekben a magára maradt ember drámája a téma. Ilyen kis mestermű *A légy* című tárcsa, ami 2004. április 7-én íródott. Megejtően szép leírását találjuk itt a főhős menedékhelyének (a hajlék nem a kitalált Potya, hanem a valóságos Paksi kocsmá közelében volt, ma Balszélső a becsületes neve), ami nappal még vigasztalanabb képet mutat, mint sötétben. Rozoga deszkaajtón lehet bejutni, bedobált reklámújságok széthányt kötegein kell átvergődni, a lakhely nincs zárva, mert innen nincs mit ellopni. Vén Ede azon tűnődik, hogy ez a kiábrándító helyzet is különb azokénál, akik céltalanul kóborolnak az utcán „minden motyójukkal

Tar Sándor: Vén Ede. A vagy. hu online újságban megjelent írások 2003–2005. Együtt Debrecenért Egyesület, 2018. 1500 forint

² *Mélyszántás* címmel jelent meg a Magyarország felfedezése sorozatban.

a kezükben”, hozzájuk képest ő milli-
omos. Következik egy briliáns párbe-
széd felidézése a faramuci helyzetről.
A „szomszédban építkező fiatalem-
ber”, a Kósa-éra jellegzetes jövőfor-
máló figurája pénzt ígért, „...ha elhúz
innen, így mondta, húzzon el innen,
bátyám, kap egy milliót káapé, na?
Többet nem adok, én nem alkuszom,
ne is próbáljon zsarolni azzal, hogy itt
eszi a fene magát, előbb-utóbb úgyis
meghal, legalább egyszer életében
lesz egy milliója. Na? Tudja, mit csi-
nálnék én a maga helyében, folytat-
ta, felvennem azt a pénzt, nyitnatnék
egy szobát a Bika szállóban, ennék,
innék, bekapnék vagy öt Viagrát, és
dugnék, de főleg innék, míg bele nem
szakadok. Élnék, érti? Ha csak pár
napot, akkor is megérné! Hát élet ez,
amit itt maga csinál?”

Vén Ede itt bízza ránk azt a fon-
tos életrajzi adalékot, hogy a kis ház,
amiben él, a telekkel együtt már a só-
gora nevéen van, aki ezért rendszeres
pénzadományokkal támogatja a mun-
kanélküli-segélyen kívülre szorult ro-
konát – a kötet végén szereplő egyik
levélben, amit Tar a saját neve alatt
Kósa alpolgármesterének címzett, az
áll, hogy „a buszvégállomásnál egy
zúzapörkölt háromszáztizenöt forint
egy kenyérrel”, nagyon meg kell tehát
gondolni, mire költi az ember azt a
kevés pénzt.

Az építési vállalkozó aranybikás ja-
vaslatára nagyon is életszerű a válasz,
minek tenné be a lábát ilyen puccos
helyre, a szállóban is meghúzná ma-
gát riadtan egy sarokban vagy az ágy
alatt, „és csak akkor menne ki a szo-
bából, ha a folyosón nem jár senki”.
Kicsit mozgolódik Ede az ágy szélén,
amikor ideér, és azon tűnődik, van-e
kiút (nincs), majd amikor kioldozza a
cipőfűzőjét, megpillant egy legyet. El-

kezd csapkodni, de nem találja el a
törülközővel. Kinyitja az ajtót, a légy
nem akar kiszállni, repked összevisz-
sza, rátelepszik az arcára. „Te hülye,
kiáltotta dühösen, neked akarok jót,
az életedet mentem meg, ha kirepülsz
innen, nem tudod felfogni? Itt nincs
semmi ennivaló nekem se, nemhogy
neked! Aztán, mikor elfáradt a csap-
kodásban, hadonászásban, leült. Tu-
lajdonképpen mi baja ezzel a légygel?
Meg nem öl, gondolta, legfeljebb éhen
döglik majd, és leesik magától. Addig
is van valakije.”

Kevésbé időtállóak azok az írások,
amelyekben az író a hömpölygő hét-
köznapi közhelyszerű megközelí-
tésével operál. Az április negyedikei
vita a söntéspult előtt (felszaba-
dulás, tankok, tribün stb.) vagy a
debreceni hegyépítés ötlete sokadik
utángondolása ugyanannak, és a
városban keringő mendemondák ol-
csó poénokkal társulnak („Magának
annyi az esze, mint egy japán tyúk-
nak... mert az is egy állat.”) Nem
túl szerencsések az álnevek (Habzsi,
Löví, Doki), maga a Potya kocsmá-
név is az, mesterkélte a névcsinálás,
de hát eléggé nagy lehetett annak
kockázata, hogy valaki magára is-
merjen az ismert helyszíneken. Na-
gyon töredékesek azok a szövegek,
amelyek egy-egy politikusi nyilat-
kozatot (Medgyessy Péter: „Tisztelem
a konzervatívokat, de a maradia-
kat nem”) vagy a Határ úti ingatla-
nok értékesítése, esetleg a Kölcsey
művközpont átépítése körül sorjáz-
nak, a tárcákat hétről hétre meg-
kellett írni, érezni rajtuk a sietséget.
Ezt a műfajt általában a személyes
lendíti át a hagyományos publicisz-
tikai sopánkodásokon, az olyan egé-
szen különleges érzékű író, mint Tar
Sándor, ezzel tökéletesen tisztában

volt, a történetei mindig akkor fényesednek ki, amikor felbukkan egy-egy jellemző figura. Mint például Deák Gábor, a búskomor szabadkőműves. A felesége kérte meg az egyik törzsvendéget, vinné a férjét a csehóba, mert csak bámul kifelé a negyedikről, rossztól tart. Azért szabadkőműves, mert elbocsátották. Próbálják vigasztalni („Mi is szomorúak voltunk egy darabig, de aztán rátaláltunk az igaz útra, amelyik ide, a kocsmába vezet!”), de nem megy. Egy bonyolult bibliai példázat után megkérdik Deákot, mit tud. Azt feleli, semmit, falat rakni. Na, látod, mondják neki, ezért küldtek el.

Kétezernégy ószétől leülnek a történetek, jószerével csak és kizárólag építészeti, renoválási problémák szerepelnek a kocsmai terítéken, ami azért eléggé valószínűtlen. Az utolsó tárcsa 2005. január 11-én íródik (Tar 30-án halt meg), a városban készül az üveghegy, mert Debrecen Európa kulturális fővárosává avanszál, az üveghegyet egy japán alak tervezi, „ha arra a kis időre kiengedik a New York-i zárt osztályról”. Ha véget ér „a kulturális skizofrénia, kiviszik a Hortobágyra mindenestül, délibábnak”. Amíg a város főterén lesz, átmege alatta a villamos. Üveglifttel lehet majd felmenni a tetejébe, mondják az üvegviasszaváltásban érdekelt szomszjas vendégek, onnan pedig „csekély térítés ellenében leugorhatsz a szökőkútba. Vagy mellé. Nyugdíjasoknak ingyen, csak egy alkalomra.”

A zárótárcával szemközti oldalon Szilágyi Lenke fotója látható, rajta egy galamb árnyalakjával. „Na, igyunk, gyűjtsük az üveget!” – ez Tar Sándor utolsó leírt mondata. Nem tudjuk, maradt-e utána olyan szöveg, ami nem jelent meg nyomtatásban. Nem

valószínű. Egész pályáját a pénztelenség és a menekülés jellemezte, amit írt, azért igyekezett gyorsan beszerezni a honoráriumot, mert volt hová tennie (két zsömlét vett, csak egyet evett meg, de egyet szégyellt venni, írja egy levélben). Kiadatlan írásokra, melyek hagyományos értelemben vett írói hagyatékot takarnának, nem nagyon kell számítani.

A 48 tárcsa mellett van két ráadáslevél 2003 októberéből és novemberéből a Vén Ede-kötet végén. Kilógnak a sorból, mégis fontosak, mert dokumentumértékűek, noha tartalmi mélységük nem számottevő. Kósa Lajos polgármester reflektált az *ÉS*-ben egy Tar-jegyzetre, ami a Városkép rovatban jelent meg. Az író említi a tónust: „Intelligens ember a földön fekvőbe már nem rúg bele” – jegyzi meg (a *vagy.hu* oldalán, mert a végeláthatatlan vitát már nem vitte be az *ÉS* szerkesztőségébe). Utána viszont keményen beleáll a méltatlan személyeskedésbe, melynek része az, hogy írói pályáját egy betiltással kezdte, és ott van Kósa „idétlen erotikus kalandjának híre” is. Az ezzel kapcsolatos kocsmabéli poénkodásokra mondja, hogy ilyen a nép, nem ártana őket megismerni. A másik levél magyarázó jegyzetek nélkül ma már jószerével felfejthetetlen, ez is válaszféle Turi Gábornak, Kósa helyettesének szintén egy *ÉS*-ben megjelent Tar-jegyzetre vonatkozó ellenvéleményre. A szerkesztő a zárszóban annyit tesz hozzá magyarázatképpen: Kósa és Turi is kioktató hangnemben kérték számon az író debreceni ügyekben hangoztatott véleményét. „Maglehet – jegyzi meg Porcsin Zsolt –, a távolabbi jövő olvasói számára Tar Sándor írásai őrzik meg Kósa és Turi majdnem lábjegyzetelendő nevét.”